

ASUMAREA UNUI DESTIN: TERESA FERRO (1956-2007)

Ileana OANCEA

Universitatea de Vest din Timișoara

Pentru specializarea Limbă italiană de la Facultatea de Litere, Istorie și Teologie de la Universitatea de Vest din Timișoara, Profesoara Teresa Ferro a fost unul din colaboratorii principali în acțiunea de edificare a acestei importante direcții de studii filologice. Ea a pus la baza noii ctitoriri academice un efort constant în a o sprijini, în anii începuturilor, dar și după aceea, prin implicarea directă, materializată prin susținerea a numeroase comunicări, dar și prin prelegeri și seminarii, pline de idei originale, ca și prin implicare indirectă, în calitate de coordonator din partea Universității din Udine a programului *Socrates*.

În cartea *Despre noosferă. O construcție a memoriei*, Timișoara, 2005, am publicat cele câteva interviuri apărute în valoroasa revistă *Orizont*, în care am încercat să surprind profilul spiritual al unei personalități de excepție, românistă și romanistă de vocație, atât de legată de România și, aș spune, în mod special de Timișoara.

Aceste rânduri doresc să aducă un omagiu Profesoarei și prietenei noastre Teresa Ferro și, mai ales, *modelului* inefabil pe care ea l-a reprezentat, reverberând adânc în conștiința tuturor celor care au venit în contact cu ea. Acesta este poate lucrul cel mai de preț pe care ea l-a pus la baza edificiului: italiana la Timișoara.

Teresa Ferro a trăit mereu în zona pură a valorilor spiritului. Noi, cei care o cunoșteam și o prețuiam, eram antrenați în această lume a ei, care era și a noastră, astfel încât orice întâlnire avea fervoare și frumusețe. Și o anumită gratuitate, ca o pagină de literatură... Ne aflam cu ea dincolo de cotidianul tern, pentru a ne bucura să schimbăm gânduri despre oameni interesanți, lecturi stimulatoare, proiecte zămislite în conglomeratul altfel lipsit de relief al realului. Nu-și permitea să nu citească, să nu scrie, să nu stea aplecată pe manuscrise dificil de descifrat privind româna veche, să nu călătorească, nu pentru agrement, ci pentru a participa la congrese, colocvii, conferințe și pentru a ține numeroasele ei comunicări și prelegeri, atât de interesante, în diverse orașe ale României, și, în primul rând, la Timișoara.

Nu uita niciodată să rămână în contact cu prietenii și studenții ei de la Timișoara, Catania și Udine. A avut o viață bogată și intensă. Permanent ea și-a multiplicat planurile existențiale. Neuitând niciodată nimic important, ea a făcut să dureze firele urzelii spirituale în centrul căreia se afla acea parte a romanității, vitregită deseori de istorie, pe care ea a înțeles-o profund, studiind-o cu o pasiune nedezmintită și talent și impunând această pasiune studenților italieni de la lectoratul de limba română al Universității udineze, pe care l-a coordonat după pensionarea profesorului Alexandru Niculescu. Și aici intrând, desigur, italiana studiată în universitățile românești și, în primul rând, italiana la Timișoara. Româna și italiana, astfel conjugate, prin gestul constructiv al Profesoarei, se dovedeau din nou părți ale unității europene axate pe rolul fundamental al României în cultură, despre care Teresa Ferro avea o înaltă concepție.

Survenită în plin elan creator, boala nu a schimbat-o. Nu s-a plâns niciodată. Continua să trăiască, după legile, de ea

știute, ale preaplinului ei sufletesc, în deplina coerență a lumii ei interioare, care cunoștea alte rânduieli și alte nevoi decât cele ale existenței obișnuite. Viața sa avea în continuare ritm, densitate și numeroase straturi de semnificație. Și continua să nu uite nimic important. Și continua să fie mereu generoasă, mereu frumoasă...

În ultimii ei ani de viață am realizat acele interviuri, publicate apoi în carte, cu conștiința clară că, pentru ea, timpul începuse să se depeze mult prea grăbit. *Știam cu claritate că asistam la ceva greu de redat în cuvinte: asistam nu la consumarea unei existențe minate de dramatismul unei boli incurabile, ci la consumarea unui destin, asumat ca datorie spirituală, mereu de împlinit, singura care conta pentru ea cu adevărat.*

În discursul de răspuns la decernarea titlului de **Doctor Honoris Causa**, conferit în 15 mai 2003 de către Facultatea de Litere, Istorie și Teologie, Universitatea de Vest din Timișoara, eveniment central în evoluția unei cariere academice excepționale, Teresa Ferro, Profesoara astfel omagiată, formula premonitoriu și subtextual un pariu tulburător: cel cu boala necruțătoare ce urma, nu peste mult timp, să întrerupă cursul unei existențe stând sub semnul prețios al tensiunii intelectuale. Ea vorbea de *câțiva ani*, care ar fi putut să-i fie îngăduiți. Nu au fost mai mulți... Se stingea în iunie 2007, la trei luni după câștigarea concursului de Profesor universitar titular. Ceremonia impresionantă de la Timișoara a rămas pentru Teresa Ferro unul din cele mai luminoase momente ale vieții sale; la fel a rămas și pentru grupul de universitari udinezi prezenți în Aula Magna a Universității de Vest, plină până la refuz de cadre didactice, invitați, studenți.

Noi, cei care *știam*, am putut citi în acele cuvinte din finalul discursului ei împăcarea, aparent senină, cu un destin

tragic, cu multă suferință în ultimii ani de viață. L-a înfruntat cu discreție, curaj și demnitate, multiplicându-și proiectele, într-o impresionantă risipă de sine. Căci ea știa: timpul începuse să nu mai aibă răbdare pentru ea. Acest pariu a constituit partea necunoscută și nevăzută, dar mereu prezentă, a ceea ce a constituit latura „nocturnă” a vieții ei, care i-a însoțit ritmul solar al vieții „diurne”, acolo unde, printre vizitele la medici, își concentra efortul creator cu o nemăsurată convingere că prețul vieții trebuie sporit până la ultima clipă.

Ultima ei săptămână la Udine și la Universitate am petrecut-o împreună. Fiind evident foarte bolnavă, Profesoara se devota totuși studenților și celor câtorva studii care se aflau pe masa ei de lucru. Nu se plângea, într-o deplină libertate interioară. Și îndrăznesc să spun, într-o deplină singurătate a bolii, care nu mai putea fi învinsă.

Mă aflu, în mai 2007, ca în ultimii ani, la lectoratul de română al Universității udineze, invitată de șefa departamentului, Teresa Ferro, să analizez lirica unor mari poeți români: Eminescu, Macedonski, Blaga, Bacovia. Numărul mare de studenți, foarte mare pentru un lectorat de română în străinătate, îl simțeam impregnat de spiritul exigent și de curiozitatea intelectuală a Profesoarei lor.

Ca la Timișoara, când studenții români deslușeau tainele limbii lui Dante, iar Teresa Ferro le vorbea despre limba literară italiană, „la dolce lingua dove il si suona”. Un model intelectual își impunea cu pregnanță valențele formative. Un arc între două spații ale României se întindea astfel, unind cele două universități, în credința comună că știința înseamnă comunicare, dar și comuniune spirituală.

Ultimele zile ale Teresei la Udine le-am trăit împreună în apartamentul ei. Imaginea lor mă urmărește tulburător. Deja la capătul vieții, Teresa lucra la un articol care trebuia să apară urgent. Nici o vorbă despre suferința ei și despre umbrele care începuseră să o înconjoare, necruțătoare, anunțând marea trecere...

Am plecat, eu spre Timișoara, ea spre Catania (orașul studenției și al primelor sale realizări ca profesor de română). Și foarte curând... spre eternitate. Mă întreb și acum, având mereu înaintea ochilor frumosul ei chip slăbit, dar atât de viu: e posibil într-adevăr ca ea să nu mai fie? Am o enormă strângere de inimă în loc de răspuns. Și avea numai 51 de ani...

A hrănit în miezul incandescent al trudei ei, realizate cu atâta coerență și atât de lucid orientate, năzuința de a da sens vieții. Eminescianul îndemn al nelepădării clipei celei repezi, în noianul celor care vin și trec fără noimă, îl regăsim la Teresa Ferro în această multiplicare a planului spiritual la fel de valorizantă: lucrările proprii, cu perspective înnoitoare, lectoratul de română, unul din cele mai puternice din Occident, munca în bibliotecile adăpostind prețioase manuscrise ce trebuiau în continuare să fie scoase la lumină și interpretate, relațiile cu viața culturală și academică românească din Italia și din România. Un fel de frenezie existențială, al cărei spectator emoționat am fost de atâtea ori.

Cercetătoare pasionată, prețuind în mod deosebit bucuriile subtile ale muncii intelectuale, Teresa Ferro avea în plus bucuria pură a contactului cu tinerii, pe care știa să-i însuflețească spre cunoașterea unui spațiu al romanității, complex și de multe ori surprinzător, oricum atipic. Pentru „copilul teribil al României”, cum numea Pierre Bec limba română, Teresa Ferro avea, cum am menționat deja, o adâncă înțelegere și o specială iubire, dublată de o profundă și multilaterală cunoaș-

tere, concretizate în lucrări de o valoare deosebită, publicate sau unele rămase în manuscris, cum ar fi, de exemplu, *Cursul de istorie al limbii române literare*, pe care îl preda la Udine, în ultimii ani, cursul fiind redactat parțial și rămas în locuința ei de la Udine. Curs care ar fi urmat să fie și el continuat și publicat.

Teresa Ferro a avut timp, din acel timp care începuse să nu mai aibă răbdare, pentru prietenii ei. Ea a fost o adevărată instituție a prieteniei, cultivate cu inteligență și sensibilitate. Ea știa un lucru pe care puțini îl știu: prietenia este un dar al zeilor, dar și un spațiu spiritual, mereu de împlinit și atât de gratificant. Ținând și el, desigur, de destin. Prietenia cu Teresa Ferro a însemnat pentru mine una dintre cele mai importante experiențe intelectuale și afective.

A existat la Timișoara o insulă de „italienitate”. Alături de Teresa Ferro era adesea prezent profesorul ei întru română și românist cunoscut, și el sicilian, Giuseppe Piccillo și, punctual, alți reputați profesori italieni, cum ar fi celebrul romanist și românist Lorenzo Renzi, de la Universitatea din Padova, și el **Doctor Honoris Causa** al Universității de Vest, scriitorii Fulvio Tomizza și Corrado Calabrò, ca invitați ai profesoarei Viorica Bălțeanu la seratele *Dante Alighieri*, atât de inspirat concepute, la care Teresa Ferro a conferențiat de multe ori. Din acest spațiu „italienizant” mai făceau parte și lectorii de italiană de la Universitatea de Vest, care și-au făcut doctoratul la Timișoara: Daniele Pantaleoni – colaborator al Teresei Ferro și elev strălucit al profesorului Alexandru Niculescu la Udine, coordonator al lectoratului de română și deopotrivă **Doctor Honoris Causa** al Universității de Vest – și Maria Luisa Lombardo, excelentă discipolă siciliană a Teresei Ferro. Amândoi deveniți doctori în filologie, la universitatea timișoreană.

Nu este locul aici pentru a prezenta lucrările științifice atât de importante ale Teresei Ferro, cercetătoare cu o formație complexă de romanistă și românistă, excelentă cunoscătoare a problemelor privind istoria limbii române, începând cu substratul, abordat în teza ei de licență. S-a scris mai mult despre ele.

Ceea ce am dorit să surprind acum a fost ceea ce mi s-a părut că reprezintă esența unui destin special, adică „desenul din covor” al curgerii existențiale.

Teresa Ferro a avut o vocație specială a construcției spirituale: la catedra de română de la Udine și, mai înainte, la Catania, universități al căror număr de studenți care învățau româna era mereu în creștere, o adevărată operă vie și, deopotrivă, în teritoriul sever al activității de cercetare urmărite cu o deosebită consecvență. Dar, nu mai puțin, această vocație s-a manifestat în susținerea limbii italiene în România, un loc privilegiat avându-l nou înființata specializare de licență în italiană de la universitatea timișoreană. O altă construcție, o altă operă vie, zămislită în pasta realului, în care **Profesoara** a lăsat mereu ceva din bogata sa personalitate.